

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ НЕВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЩОДО ЗАСУДЖЕНИХ ЗА ВЧИНЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Шкута О. О.

У статті проведено аналіз кримінальної відповідальності за невиконання судових рішень, що стосуються засуджених за вчинення домашнього насильства.

Констатовано, що за вчинення домашнього насильства передбачається два види юридичної відповідальності: адміністративну і кримінальну. Адміністративна відповідальність передбачена статтею 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення та настає за вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, тобто умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого. Кримінальна відповідальність передбачена статтею 126-1 Кримінального кодексу України та настає за вчинення умисного систематичного фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи. Систематичність домашнього насильства породжує кримінальну відповідальність.

У статті виділено ознаки домашнього насильства, а саме: наявність патерну (повторювані в часі інциденти множинних видів насильства); умисний характер протиправних дій; системна основа; усвідомлена протиправність; домінуванням однієї сторони над іншою; повна влада та контроль над постраждалою особою; настання шкоди; насильницькі дії у відносинах між близькими людьми; якщо вже є одна з форм домашнього насильства, висока ймовірність того, що й інші форми насильства можуть розвиватися. Зазначено, що для конфлікту

характерні: протистояння двох і більше сторін; зіткнення протилежних інтересів і поглядів; напруження при контактуванні; крайнє загострення суперечностей; позиції учасників є рівними або відносно рівними. Болючим питанням є призначення мінімального покарання за вчинення домашнього насильства, що породжує у кривдника думку, що за вчинення таких протиправних дій завжди можна знайти спосіб уникнути відповідальності.

Обґрунтовано, що невиконання персоналом відділу контролю за виконанням судових рішень установи виконання покарань ДКВС України судового рішення щодо засуджених в Україні є триваючим кримінальним правопорушенням, адже досягнувши стадії його закінчення (невиконання чи неналежне виконання у встановлений законом строк та належний спосіб) невиконання судового рішення щодо засуджених в Україні є юридично закінченим, а фактично ще продовжується далі і може тривати протягом невизначеного проміжку часу.

У статті зроблено висновок, що невиконання судового рішення щодо засуджених за вчинення домашнього насильства характеризується виною у формі прямого умислу. Суб'єкт кримінального правопорушення усвідомлює суспільну небезпечність скоєного ним діяння, усвідомлює, що він не виконує судові рішення, порушує свої службові повноваження, і бажає, щоб рішення залишилось невиконаним (вольовий елемент).

Ключові слова: невиконання судових рішень, засуджені, контроль, кримінальна відповідальність, призначення покарання, домашнє насильство, кваліфікація, запобігання злочинності, злочинність у сімейній сфері, насильницькі злочини.

Shkuta O. O. Peculiarities of determining the subjective aspect of non-compliance with court decisions on persons convicted of domestic violence in Ukraine

The article analyzes the criminal liability for failure to comply with court decisions relating to those convicted of domestic violence.

It is stated that there are two types of legal liability for domestic violence: administrative and criminal liability. Administrative liability is provided for in Article 173-2 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses and is incurred for the commission of domestic violence, gender-based violence, i.e. intentional commission of any acts (actions or omissions) of a physical, psychological or economic nature (use of violence, that did not cause bodily harm, threats, insults or harassment, deprivation of housing, food, clothing, other property or funds to which the victim has a legal right, etc.), which could have caused or caused harm to the victim's physical or mental health.

Criminal liability is provided for in Article 126-1 of the Criminal Code of Ukraine and is incurred for intentional systematic physical, psychological or economic violence against a spouse or former spouse or another person with whom the perpetrator is (was) in a family or close relationship, which leads to physical or psychological suffering, health disorders, disability, emotional dependence or deterioration in the quality of life of the victim. The systematic nature of domestic violence gives rise to criminal liability.

The article identifies the signs of domestic violence, namely: the presence of a pattern (repeated incidents of multiple types of violence over time); intentional nature of unlawful actions; systemic basis; conscious unlawfulness; dominance of one party over the other; full power and control over the victim; occurrence of harm; violent actions in relations between close people; if there is already one form of domestic violence, it is highly likely that other forms of violence may develop. It is noted that conflict is characterized by: confrontation between two or more parties; clash of opposing interests and views; tension in contact; extreme aggravation of contradictions; positions of participants are equal or relatively equal. A painful issue is the imposition of a minimum penalty for domestic violence, which gives rise to the idea that the offender can always find a way to avoid responsibility for committing such unlawful acts.

The author substantiates that the failure of the staff of the Department for Control over the Execution of Court Decisions of the Penitentiary Institution of the State Penitentiary Service of Ukraine to execute a court decision in respect of convicted persons in Ukraine is a continuing criminal offense, since having reached the stage of termination (non-execution or improper execution within the time limit and in the manner prescribed by law), non-execution of a court decision in respect of convicted persons in Ukraine is legally completed, and in fact it is still ongoing and may continue for an indefinite period of time.

Key words: *non-compliance with court decisions, convicts, control, criminal liability, sentencing, domestic violence, qualification, crime prevention, family crime, violent crime.*

Постановка проблеми та її актуальність. Виконання судових рішень, у тому числі щодо засуджених за домашнє насильство, передбачає його обов'язковість на всій території України.

Нормативна санкція за ігнорування задекларованого конституційного принципу обов'язковості судових рішень, отримало свого законодавчого закріплення у ст. 382 Кримінального кодексу України (далі - КК України) невиконання судового рішення.

Ключовим питань у притягненні до кримінальної відповідальності за невиконання судового рішення щодо засуджених за вчинення домашнього насильства є визначення ознак складу такого кримінального правопорушення.

Метою статті є аналіз невиконання судових рішень щодо засуджених за вчинення домашнього насильства, виявлення проблемних питань кваліфікації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у вивчення кримінального правопорушення за невиконання судового рішення виступають наукові праці вітчизняних, таких як: К.А. Автухова, М.І. Бажанова, Ю.В. Бауліна, В.І. Борисова, І.Г. Богатирьова, А.Ю. Гнатчук, О.О. Кваши, М.Й. Коржанського, О. Г. Колба, О.М. Костенка, М.І. Мельникова, А.А. Музики, В.О. Навроцького, А.В. Наумова, В.І. Осадчого, В.Я. Тація, В.І. Тютюгіна, Є.В. Фесенка, М.І. Хавронюка, О.О. Шкути та інших.

Виклад основного матеріалу. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» чітко вирізняє види домашнього насильства, а саме:

– *фізичне насильство* - форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побойів, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру;

– *сексуальне насильство* - форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи,

у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності;

– *психологічне насильство* - форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи;

– *економічне насильство* - форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру [2].

За вчинення домашнього насильства, передбачається як адміністративна (ст. 173-2 КУпАП) [3] так і кримінальна (ст. 126-1 КК) [4] відповідальність.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення передбаченого ст. 382 КК України «Невиконання судового рішення», у тому числі щодо засуджених за домашнє насильство є сукупністю певних ознак, що характеризують його внутрішню сторону, тобто психічну діяльність особи, безпосередньо пов'язану із вчинення даного кримінального правопорушення [4, с. 134].

Традиційним є переліком ознак, які характеризують суб'єктивну сторону умисних кримінальних правопорушень, до яких належить і невиконання судових рішень щодо засуджених насильницькі злочини. Це вина у формі умислу, мотив, мета. Окрім вказаних ознак деякі науковці включають до ознак суб'єктивної сторони кримінального правопорушення за домашнє насильство також емоційний стан (емоції) особи у момент його вчинення [6, с. 274].

Звичайно юридичні ознаки суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення тісно пов'язані між собою і відіграють важливу роль при його кваліфікації. При цьому варто враховувати, що їх зміст і значення для кожного конкретного складу кримінального правопорушення є різним [15, с. 480]. Однією з передумов суворого дотримання законності в кримінальному судочинстві є послідовне і неухильне здійснення

принципу відповідальності тільки за наявності вини [4, с. 39-41]. Встановлення вини при розгляді кримінальних справ - найбільш складне завдання, оскільки правильна кваліфікація кримінальних правопорушень залежить від суб'єктивної сторони як складової ознак їх складу в цілому [16, с. 215].

У кримінальному праві проблема вини нерозривно пов'язана із кримінальним правопорушенням і відповідальністю, а тому має важливе значення до тих пір, поки кримінальні правопорушення будуть вчинятись. До того ж часу не втрапить своєї актуальності і вчення про вину як складова частину теорії кримінального права [17, с. 228].

Тому, спочатку варто звернути увагу на вину, як ознаку суб'єктивної сторони досліджуваного кримінального правопорушення [18, с. 2165].

Законодавчо закріплене у ст. 23 КК України поняття вини як психічного ставлення особи до вчинюваного діяння та його наслідків, конкретизується у ст. 24 («Умисел і його види») та ст. 25 («Необережність та її види») КК України [5].

З цього приводу український учений В.А. Ломако відштовхуючись від законодавчого визначення вини, наголошує, що вина особи - це основна, обов'язкова ознака будь-якого складу кримінального правопорушення, вона визначає саму наявність суб'єктивної сторони і значною мірою її зміст. Відсутність вини виключає суб'єктивну сторону і тим самим склад кримінального правопорушення [якщо невиконання судового рішення щодо засуджених сталось поза межами повноважень і службових обов'язків працівника (наприклад коли працівник був у відпустці)].

Коли невиконання судового рішення щодо засуджених сталось в результаті обставин, яким не можна було запобігти (наприклад, в умовах правового режиму воєнного стану). Хоча у справі «Півень проти України» ЄСПЛ зазначив, що невиконання судового рішення не може бути виправданим внаслідок недоліків законодавства, які унеможливають його виконання [8]. Наступними ознаками суб'єктивної сторони невиконання судових рішень щодо засуджених, за домашнє насильство є мотив та мета таких дій [14, с. 77]. Такі ознаки є факультативними, але все ж таки вони мають певне кримінально-правове значення, оскільки можуть свідчити про відповідний ступінь суспільної небезпеки діяння і тому повинні враховуватися при індивідуалізації покарання. У зв'язку з цим також необхідно зосередити окрему увагу

на мотиві і меті невиконання судових рішень щодо засуджених в Україні [11, с. 43].

У сучасній кримінально-правовій літературі на відміну від вини, мотив вважається факультативною ознакою складу кримінального правопорушення. У залежності від законодавчого опису суб'єктивної сторони мотив може виступати в різних ролях - як обов'язкова кваліфікуюча ознака, в якості пом'якшуючої обставини або обставини, яка обтяжує покарання [10, с. 133].

Дослідження мотиву кримінального правопорушення передбаченого ст. 382 КК України «Невиконання судового рішення» задля юридичної оцінки діяння є настільки важливим, що за твердженням українського ученого М.Й. Коржанського, поки невідомий мотив діяння, ми не знаємо і не можемо сказати, що саме особа вчинила [9, с. 122].

Отже, вищевикладене показує, що мотив невиконання судових рішень щодо засуджених в Україні - це вчинення працівником відділу контролю за виконання судових рішень установи виконання покарань ДКВС України діяння, що знаходить своє вираження у невиконання ним своїх службових обов'язків належним чином. В якості таких мотивів можуть виступати особисті відносини, інтереси по службі, корупційні діяння тощо [18, с. 164].

Висновки та пропозиції. Отже, проведений нами аналіз виконання судових рішень щодо засуджених за домашнє насильство дозволяє зробити наступні висновки:

1) при кваліфікації дуже неоднозначне розмежування протиправних дій, які є побутовим конфліктом та домашнім насильством;

2) призначення мінімального покарання за вчинення домашнього насильства породжує у кривдника думку, що за вчинення таких протиправних дій завжди можна знайти спосіб уникнути відповідальності;

3) укладення угоди про примирення є дуже сумнівним питанням з позиції жертви, а також має складнощі у разі апеляційного оскарження вироку.

У статті зроблено висновок, що невиконання судового рішення щодо засуджених за вчинення домашнього насильства характеризується виною у формі прямого умислу. Суб'єкт кримінального правопорушення усвідомлює суспільну небезпечність скоєного ним діяння, усвідомлює, що він не виконує судові рішення, порушує свої службові повноваження, і бажає, щоб рішення залишилось невиконаним (вольовий елемент).

Література

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення та результати їх розслідування (2019-2023 рр.). URL: <https://gp.gov.ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporusshennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>. (дата звернення: 04.11.2024 р.)

2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення: 04.11.2024 р.)

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10Text> (дата звернення: 04.11.2024 р.)

4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 року № 2314-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 04.11.2024 р.)

5. Відповідальність за домашнє насильство під час війни: судова практика. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/vidpovidalnist-za-domashne-nasilstvo-pid-chas-viyini-sudova-praktika.html> (дата звернення: 04.11.2024).

6. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / за ред. проф. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 3-є вид., перероб. і доп. К.: Юрінком Інтер, 2007. 496 с.

7. Бурдін В. Зміст вини: проблема співвідношення інтелектуальних та вольових аспектів. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2012. Вип. 56. С. 355-365.

8. Рішення ЄСПЛ у справі Півень проти України від 29 червня 2004 року. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_222

9. Коржанський М. Й. Кримінальне право України. Частина Загальна: курс лекцій. К., 1996. 333 с.

10. Свиначенко Ю. П. Шкута О. О. Нормативно-правове регулювання взаємодії оперативних підрозділів з органами дізнання та досудового слідства. *Правові новели*. № 22 Т. 3. 2024 С. 131-136. URL: http://legalnovels.in.ua/journal/22-3_2024/23.pdf

11. Свиначенко Ю. П. Шкута О. О. Особливості взаємодії оперативних підрозділів з органами дізнання та досудового слідства. *Держава та регіони. Серія: Право*, 2024 р., № 1 (83) том 2. С. 42-46. URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/1-2_2024/9.pdf

12. Шкута О. О. Громадський контроль за дотриманням прав засуджених до позбавлення волі. *Юри-*

дичний бюлетень. 2023. № 28. С. 135-139. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/bitstreams/85b6ebb0-f3f5-4b94-a1df-a1e565e72b66/download>

13. Шкута О. О. Загальнотеоретичні аспекти криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція»*. 2021. № 49. С. 132-135. URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc49/30.pdf>

14. Шкута О. О. Проблема доведення суб'єктивної сторони вчинення засудженим у місцях несвободи насильницького злочину. *Юридичний вісник: наук. журн. Одеса, ОДУВС*, 2020. Вип. 1. С. 77-84. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/16847/%d0%9e.%20%d0%a8%d0%ba%d1%83%d1%82%d0%b0%20%d0%9f%d1%80%d0%be%d0%b1%d0%bb%d0%b5%d0%b4%d0%b0%20%d0%b4%d0%be%d0%b2%d0%b5%d0%b4%d0%b5%d0%bd%d0%bd%d1%8f%20%d1%81%d1%83%d0%b1%e2%80%99%d1%94%d0%ba%d1%82%d0%b8%d0%b2%d0%bd%d0%be%d1%97%20%d1%81%d1%82%d0%be%d1%80%d0%be%d0%bd%d0%b8%20%d0%b2%d1%87%d0%b8%d0%bd%d0%b5%d0%bd%d0%bd%d1%8f%20%d0%b7%d0%b0%d1%81%d1%83%d0%b4%d0%b6%d0%b5%d0%bd%d0%b8%d0%bc%20%d1%83%20%d0%bc%d1%96%d1%81%d1%86%d1%8f%d1%85%20%d0%bd%d0%b5%d1%81%d0%b2%d0%be%d0%b1%d0%be%d0%b4%d0%b8%20%d0%bd%d0%b0%d1%81%d0%b8%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%b8%d1%86%d1%8c%d0%ba%d0%be%d0%b3%d0%be%20%d0%b7%d0%bb%d0%be%d1%87%d0%b8%d0%bd%d1%83.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

15. Шкута О. О. Суб'єктивна сторона насильницького злочину, вчиненого в місцях несвободи. *Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: зимові диспути: матеріали між нар. наук. практи. інтернет конф.* 6-7 лютого 2020. Дніпро, 2020. Т. 3. 530 с. (479-482) «WayScience».

16. Шкута О. О. Участь громадськості у виправленні і ресоціалізації засуджених до позбавлення волі. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. Вип. 1. 2023. С. 213-216. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/items/95b82950-23e6-475d-8ca0-8666ca13647d>

17. Шкута О.О., Пренько Я. О. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання кримінальним правопорушенням в місцях несвободи. *Юридичний бюлетень*. 2022. № 26. (3). С. 223-233. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2022/26/26_2022.pdf

18. Шкута О. О., Устюжанінова О. Т. Методологічні засади Функціонування державної кримінально-виконавчої служби України. *Юридичний бюлетень*. 2019. Вип. 10 (10). С. 163-169. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2019/10_2019/24.pdf

Шкута О. О.,

orcid.org/0000-0003-0395-5710

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правових
дисциплін*

*Інституту права та безпеки
Одеського державного університету
внутрішніх справ*